

Stručni rad

HOLISTIČKA PARADIGMA U SUVREMENOM OBRAZOVANJU: ODGOVOR NA DIGITALNU OTUĐENOST I IMPERATIV CJELOVITOG RAZVOJA

Ornela Malogorski, prof.

stručna suradnica pedagoginja, izvrsna savjetnica

Komercijalna i trgovačka škola Bjelovar

Sažetak

Suvremeno obrazovanje suočava se s paradoksom digitalne ere: tehnologija omogućuje brzi pristup informacijama, mladi se suočavaju s osamljenosti i krizom mentalnog zdravlja. Ovaj rad analizira holistički pristup kao odgovor na izazove digitalizacije, istražuje neuroznanstvenu utemeljenost povezanosti emocija i kognicije, te donosi konkretne primjere primjene u hrvatskim strukovnim školama.

Ključne riječi: emocionalna inteligencija, mentalno zdravlje, kognicija, strukovno obrazovanje

1. Uvod: Holizam kao imperativ u digitalnom dobu

Holističko poučavanje (grč. *holos* – sav, cijeli) u pedagogiji ne predstavlja tek još jednu nastavnu metodu, već temeljnu filozofiju obrazovanja. On polazi od teze da je učenik nedjeljiva cjelina kognitivnih, emocionalnih, socijalnih, tjelesnih i duhovnih potencijala. Dok se tradicionalni pristup često fokusira isključivo na intelektualni razvoj, holizam teži harmonizaciji svih aspekata ljudskog bića.

U današnjem vremenu, obilježenom sveprisutnom digitalizacijom, ovaj pristup dobiva novu dimenziju hitnosti. Živimo u eri u kojoj su informacije dostupne trenutno, ali je istovremeno prisutan paradoks: nikada nismo bili povezani tehnološki, a osamljeniji ljudski. Algoritmi i virtualni svjetovi često fragmentiraju djetetovu pozornost, dok socijalna izolacija i osjećaj usamljenosti postaju vodeći uzročnici krize mentalnog zdravlja kod mladih. U takvom okruženju, učenje ne smije biti izoliran čin memoriranja podataka. Ono mora postati proces stvaranja dubokog smisla i ponovnog povezivanja učenika s vlastitim identitetom, fizičkom stvarnošću i živom okolinom. (6)

2. Povijesna retrospektiva razvoja holističke misli u obrazovanju

Iako se termin „holizam“ (od grčkog *holos* – sav, potpun) u znanstveni diskurs uvodi tek u prvoj polovici 20. stoljeća, filozofska i pedagoška težnja za cjelovitim obrazovanjem ima duboke povijesne korijene koji sežu do samih početaka civiliziranog odgoja.

2.1. Antički ideali i rana moderna

Korijene holizma nalazimo u antičkoj Grčkoj, u konceptu *paideie* – odgoja koji nije bio usmjeren samo na vještine, već na oblikovanje karaktera i postizanje harmonije između tijela, uma i duha. Platon je u svojim djelima naglašavao da obrazovanje koje zanemaruje jedan od ovih aspekata stvara „osakaćene“ pojedince, a ne građane. Naglašavao je važnost harmonije uma i tijela (15)

U 17. stoljeću, Jan Amos Komenský, otac moderne pedagogije, u svom kapitalnom djelu *Didactica Magna* postavlja temelje holizma kroz ideju da se dijete mora poučavati tako da razumije međusobnu povezanost svih stvari. Njegova vizija "pampaedije" (obrazovanja svih o svemu na cjelovit način) izravna je preteča današnjih međupredmetnih kurikulumata. (9)

2.2. Prosvjetiteljstvo i romantizam

Kritiku mehanicističkog pristupa obrazovanju nastavlja Jean-Jacques Rousseau, koji u djelu *Emile* zagovara odgoj u skladu s prirodom djeteta. On tvrdi da dijete ne treba učiti „čemu“, nego „kako“, tretirajući proces sazrijevanja kao organski, a ne mehanički proces. Ovu misao dalje razvijaju Johann Heinrich Pestalozzi i Friedrich Fröbel (utemeljitelj prvog dječjeg vrtića), fokusirajući se na „učenje srcem, glavom i rukom“. (20)

2.3. 20. stoljeće i znanstvena artikulacija holizma

Ključna prekretnica događa se 1926. godine kada južnoafrički državnik i filozof Jan Smuts u knjizi *Holism and Evolution* uvodi termin „holizam“. Smuts definira holizam kao temeljnu tendenciju prirode da stvara cjeline koje su veće od zbroya svojih dijelova.

U istom razdoblju nastaju najvažniji praktični modeli holističkog obrazovanja:

- Rudolf Steiner (1919.): Utemeljuje Waldorfsku pedagogiju koja se temelji na antropozofskom uvidu u razvoj djeteta, naglašavajući važnost umjetničkog izražavanja i ritma za cjelovit razvoj.
- Maria Montessori: Razvija metodu koja poštuje djetetovu unutarnju cjelovitost i potiče samoregulaciju kroz interakciju s pripremljenom okolinom.
- John Dewey: Njegov pragmatizam i teorija „učenja činjenjem“ (learning by doing) postavljaju temelje za iskustveni holizam, tvrdeći da je obrazovanje sam život, a ne priprema za život. Dewey sugerira da obrazovanje nije samo priprema za život, već život sam po sebi. Dewey je kritizirao rascjep između teorije i prakse, tvrdeći da istinsko učenje proizlazi iz izravnog iskustva i rješavanja problema koji su učeniku smisleni. Za holističku pedagogiju, Deweyjeva je misao presudna jer povezuje intelektualni razvoj s razvojem socijalnog i građanskog bića, naglašavajući da škola mora biti minijaturna zajednica. (20)

2.4. Suvremeni kontekst: Od 1980.-ih do danas

Kao reakcija na pretjeranu standardizaciju obrazovanja 1980.-ih godine se javlja moderni pokret holističkog obrazovanja (Miller, Forbes, Nava). Godine 1988. objavljena je čuvena deklaracija „Chicago Statement on Education“, koja je definirala holističko obrazovanje kao odgovor na fragmentaciju suvremenog društva, pozivajući na povratak ljudskim vrijednostima, ekološkoj pismenosti i unutarnjem miru. Čikaška izjava je humanistički manifest koji traži da škole postanu mjesta koja njeguju dušu i karakter, a ne samo intelekt, kako bismo stvorili ljude sposobne riješiti krize modernog svijeta. Čikaška izjava o obrazovanju iz 1990. godine nije tek pedagoški dokument, već civilizacijski krik za promjenom. Nastala na pragu novog tisućljeća, ona dijagnosticira zastarjelost „tvorničkog“ modela školstva, stvorenog za industrijsko doba koje je cijeno poslušnost i puko usvajanje informacija. Umjesto toga, Izjava nudi viziju holističkog obrazovanja, utemeljenog na pretpostavci da su ljudski napredak i opstanak planeta neodvojivi.

U središtu ove vizije je cjelovito ljudsko biće. Holizam nas uči da obrazovanje ne smije biti svedeno na razvoj intelekta, već mora njegovati i emocionalnu, kreativnu, fizičku i duhovnu dimenziju djeteta. U svijetu koji postaje sve fragmentiraniji, Izjava naglašava međupovezanost: učenje nije izoliran čin unutar četiri zida učionice, već dinamičan odnos između pojedinca, zajednice i ekosustava Zemlje. Cilj nije stvoriti samo uspješnog stručnjaka, već sretnu, ispunjenu i ekološki osviještenu osobu koja u svijetu traži smisao, a ne samo profit.

Iako su ovi ideali univerzalno privlačni, njihova implementacija u širi sustav teče bolno sporo. Glavne prepreke leže u globalnoj opsjednutosti standardiziranim testovima i ekonomskom pritisku koji učenike tretira kao ljudski resurs. Ipak, kroz modele poput Waldorfskih, demokratskih ili „šumskih“ škola, principi Čikaške izjave nastavljaju živjeti kao dokaz da je drugačiji put moguć. Bit ove Izjave ostaje trajni podsjetnik: obrazovanje je najmoćniji alat za transformaciju društva, ali samo ako prvo prizna i proslavi puni potencijal ljudskog duha. (19)

3. Znanstvena utemeljenost: Neuroznanost u službi holizma

Neuroznanstvena istraživanja (7) potvrđuju da je suvremena digitalna preopterećenost često u izravnom sukobu s prirodnim mehanizmima učenja ljudskog mozga. Dok stalna izloženost brzim, fragmentiranim informacijama skraćuje raspon pozornosti, holistički pristup kroz „dubinsko učenje” (*deep learning*) i poticanje izravne ljudske interakcije aktivira centre u mozgu odgovorne za empatiju i kritičko promišljanje.

Holizam prepoznaje da je emocionalna sigurnost apsolutni preduvjet za kognitivni napredak. Kako ističe Daniel Goleman (6) u svojoj teoriji emocionalne inteligencije, bez osjećaja pripadnosti i mentalne stabilnosti, proces učenja ostaje površan i mehanički. Suvremene neuroznanstvene spoznaje (7) dodatno podupiru ovu tezu, dokazujući da je biološki nemoguće odvojiti kogniciju od emocija; one su dvije strane istog procesa obrade informacija.

Empirijsku potvrdu ovih teza pruža velika meta-analiza koju su proveli Durlak i suradnici (4). Istraživanje je obuhvatilo preko 270.000 učenika i pokazalo da sustavno uvođenje programa socijalno-emocionalnog učenja (SEL) – što je ključna komponenta holizma – ne samo da poboljšava ponašanje i stavove, već rezultira i značajnim povećanjem akademskog postignuća za čak 11 postotnih bodova. Ovi podaci sugeriraju da holistički pristup izravno pridonosi kognitivnoj izvrsnosti upravo zato što adresira učenika kao cjelovito biće.

Osim emocionalne komponente, Jensen (8) naglašava da poučavanje usklađeno s radom mozga (*brain-based learning*) zahtijeva uvažavanje fizioloških potreba učenika, poput kretanja i smanjenja stresa. Jensen ističe da mozak najbolje uči u okruženju koje nudi visoku razinu izazova uz nisku razinu prijetnje. To potvrđuje holističku tezu da fizičko okruženje i socijalna klima u učionici izravno utječu na sinaptičku plastičnost i dugoročno pamćenje, što je posebno važno u strukovnom obrazovanju gdje se kroz praktičan rad aktiviraju različita područja korteksa. Suvremena koncepcija holističkog učenja neraskidivo je povezana s integriranim pristupom, čiji korijeni sežu do Pestalozzijeva ideala primarnog obrazovanja koji zagovara sinergiju kognitivnog, emocionalnog i motoričkog razvoja – metaforički opisanog kao učenje 'glavom, srcem i rukom' (10).

U tom kontekstu, Deweyjeva ideja o presudnoj važnosti iskustva dobiva svoju konačnu potvrdu: autentično, cjelovito iskustvo – koje uključuje i emociju i akciju – angažira cijeli mozak, potičući stvaranje trajnih i kompleksnih kognitivnih mapa koje nadilaze puko kratkoročno pamćenje činjenica.

4. Analitički osvrt na transformaciju obrazovne paradigme: Od tradicionalnog ka holističkom modelu

Usporedba tradicionalnog i holističkog pristupa otkriva korjenitu promjenu u shvaćanju svrhe škole i prirode procesa učenja. Dok tradicionalni model počiva na postulatima industrijskog doba – standardizaciji i linearnosti – holistički model prepoznaje složenost ljudskog iskustva u informacijskom i post-digitalnom društvu.

4.1. Ciljevi i ishodi: Akademski rezultat nasuprot dobrobiti

U tradicionalnom sustavu, cilj je primarno usmjeren na mjerljiva akademska postignuća i ocjene. Škola se ovdje promatra kao platforma za usvajanje točno određenih količina

informacija. Nasuprot tome, holističko poučavanje redefinira uspjeh kroz cjeloviti razvoj ličnosti i psihološku dobrobit. Ono polazi od pretpostavke da visoka akademska postignuća nemaju dugoročnu vrijednost ako učenik iz sustava izlazi bez socijalnih vještina, emocionalne stabilnosti i razvijenog sustava vrijednosti.

4.2. Struktura znanja: Fragmentacija nasuprot integraciji

Kurikulum u tradicionalnom smislu često podsjeća na niz izoliranih „otoka znanja”. Predmeti su strogo odijeljeni, što učenicima otežava uviđanje šire slike. Holistički pristup zagovara integrirani i transdisciplinarni kurikulum. Umjesto učenja o ekonomiji isključivo kroz brojke, učenik je proučava kroz povijesni kontekst, etičke dileme i suvremene digitalne trendove. Takva integracija omogućuje mozgu da stvara složene asocijativne veze, što rezultira trajnim, a ne kampanjskim znanjem. (12).

4.3. Dinamika moći: Učenik kao subjekt procesa

Jedna od najznačajnijih razlika očituje se u ulozi učenika. Tradicionalni model tretira učenika kao pasivnog promatrača ili „objekt” u koji učitelj polaže znanje (tzv. „bankarski koncept obrazovanja” Paula Freirea). Holistički model vrši kopernikanski obrat: učenik postaje aktivni istraživač i sukreator (subjekt). On postavlja pitanja, bira metode istraživanja i preuzima odgovornost za vlastiti napredak. Ova autonomija ključna je za razvoj kritičkog mišljenja, osobito u strukovnim školama gdje se od budućeg djelatnika traži proaktivnost, a ne puka poslušnost. (2).

4.4. Motor učenja: Transformacija motivacije

Pitanje motivacije razotkriva emocionalnu dubinu procesa. Tradicionalni pristup oslanja se na ekstrinzičnu motivaciju – strah od loše ocjene ili želju za nagradom. Iako kratkoročno učinkovit, ovaj model često dovodi do izgaranja i gubitka interesa nakon završetka školovanja. Holističko poučavanje teži buđenju intrinzične motivacije. Povezivanjem gradiva sa stvarnim životnim problemima, usamljenošću u digitalnom svijetu ili ekološkom krizom, učenje dobiva smisao i svrhu. Kada učenik u trgovačkoj struci shvati kako njegovo ponašanje utječe na drugu osobu ili zajednicu, on ne uči „za ocjenu”, već iz unutarnje potrebe da postane kompetentan član društva.

5. Holistički pristup u strukovnom obrazovanju (Trgovina i komercijala)

Strukovne škole su idealan poligon za holizam jer pripremaju mlade ljude za izravan ulazak u svijet rada gdje su „meke vještine” (*soft skills*) jednako važne kao i stručna znanja.

Primjer iz prakse: Projekt „Održiva trgovina budućnosti“

U komercijalnim i trgovačkim školama, holistički se pristup može primijeniti kroz simulaciju cjelovitog poslovnog procesa koji uključuje:

- Intelektualna razina (Stručni predmeti): Učenici analiziraju tržište, planiraju nabavu, računaju marže i poreze (Matematika, Trgovačko poslovanje).
- Socijalna razina (Komunikacija): Kroz igranje uloga, učenici vježbaju rješavanje reklamacija, ljubaznost prema kupcu i timski rad u skladištu. Ovdje se razvija empatija i socijalna inteligencija.
- Etička i duhovna razina: Rasprava o etičnosti u prodaji, održivom pakiranju (Ekologija) i poštenoj trgovini. Učenici uče da posao nije samo profit, već i doprinos zajednici.
- Fizička i estetska razina: Aranžiranje prodajnog prostora, briga o ergonomiji radnog mjesta (Trgovačko aranžiranje, Zdravlje).

Ovakav pristup transformira učenika iz „prodavača koji samo skenira artikle“ u „prodavača koji razumije psihologiju kupca, važnost održivosti i vrijednost timskog rada“.

6. Implementacija kroz međupredmetne teme u RH

Uvođenjem Cjelovite kurikularne reforme u Hrvatskoj, stvoren je formalni okvir za holističko djelovanje kroz međupredmetne teme.

Primjer projekta u trgovačkoj ili komercijalnoj školi idealan je za prikaz kako se holistički pristup manifestira kroz svih sedam međupredmetnih tema propisanih u hrvatskom obrazovnom sustavu.

Kada projekt poput „Trgovina budućnosti: Održivost i digitalna etika“ prožmemo kroz sve teme, on prestaje biti samo vježba iz struke i postaje cjelovito životno iskustvo koje adresira i probleme poput usamljenosti i mentalnog zdravlja.

Detaljna razrada projekta kroz međupredmetne teme

1. Osobni i socijalni razvoj (OSR)

Ovo je srce holističkog pristupa. U digitaliziranom svijetu, učenici uče prepoznati vlastite emocije i razvijati otpornost na stres.

Primjer: Kroz igranje uloga simuliraju se konfliktne situacije s „teškim“ kupcima. Učenici vježbaju asertivnost i empatiju, učeći kako ostati emocionalno stabilan u dinamičnom radnom okruženju, čime se izravno radi na njihovom mentalnom zdravlju.

2. Zdravlje (ZDR)

U strukovnim školama zdravlje se često svodi na zaštitu na radu, ali holistički ono obuhvaća puno više.

Primjer: Analiza utjecaja dugotrajnog sjedenja ili stajanja na radnom mjestu (ergonomija). Također, u kontekstu digitalizacije, obrađuje se tema digitalne detoksikacije i važnosti odmora od ekrana za očuvanje mentalne higijene komercijalista koji stalno radi za računalom.

3. Učiti kako učiti (UKU)

Cilj je razviti metakogniciju – da učenik razumije kako on najbolje procesira informacije.

Primjer: Učenici sami dizajniraju proces istraživanja tržišta. Umjesto da im nastavnik da upute, oni biraju alate (ankete, intervju, analizu weba) i na kraju reflektiraju: „Što mi je bilo najteže? Kako sam riješio problem kada digitalni alat nije radio?“.

4. Građanski odgoj i obrazovanje (GOO)

Ovdje trgovina dobiva svoju moralnu i društvenu težinu.

Primjer: Istraživanje radničkih prava u globalnim lancima opskrbe. Učenici kritički preispituju podrijetlo robe (npr. tekstilna industrija u zemljama trećeg svijeta) i uče o svojoj moći i odgovornosti kao budućih komercijalista koji odlučuju od koga će nabavljati robu.

5. Poduzetništvo (POD)

Poduzetništvo se ovdje ne uči kao „kako otvoriti tvrtku“, već kao razvoj proaktivnog stava.

Primjer: Učenici moraju osmisliti inovaciju u lokalnoj trgovini koja bi smanjila osjećaj usamljenosti kod starijih kupaca (npr. „kutak za razgovor“ ili personalizirana usluga). Time uče da poduzetnička ideja može imati socijalni cilj, a ne samo profit.

6. Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT).

IKT prestaje biti samo alat za izradu tablica i postaje prostor za kritičko promišljanje.

Primjer: Korištenje AI alata za predviđanje trendova prodaje, ali uz raspravu o etici algoritama. Kako personalizirane ponude utječu na privatnost kupca? Kako društvene mreže stvaraju umjetne potrebe i utječu na nezadovoljstvo (mentalno zdravlje) potrošača?

7. Održivi razvoj (ODR)

Ovo je ključna tema za trgovinu budućnosti.

Primjer: Projektiranje ambalaže koja je 100% biorazgradiva ili osmišljavanje sustava „nula otpada“ u maloprodaji. Učenici shvaćaju da njihov stručni rad izravno utječe na ekološku sliku planeta

7. Uloga nastavnika kao mentora

U holističkom modelu, nastavnik u strukovnoj školi prestaje biti isključivo instruktor tehničkih vještina. On postaje mentor koji pomaže učeniku otkriti njegove talente. Prema Gardnerovoj teoriji višestrukih inteligencija, netko će u trgovačkoj struci briljirati u logistici (logičko-matematička), netko u prodaji (interpersonalna), a netko u kreiranju izloga (vizualno-prostorna). Holistički učitelj prepoznaje te razlike i vrednuje ih.(5)

8. Sinteza: Holistički transformativni učinak na učenika

Kada se svi prethodno navedeni elementi – od stručnih kompetencija do međupredmetnih tema – sinkronizirano spoje u obrazovnom procesu, rezultat nije samo informirani učenik, već osnažena i cjelovita ličnost.

Osim mjerljivih akademskih i neuroloških prednosti, holistički pristup nosi duboku humanističku poruku. Nava (14) definira holističko obrazovanje kao „pedagogiju univerzalne ljubavi”, naglašavajući da istinsko poučavanje nadilazi prijenos informacija i postaje čin suosjećanja i dubokog poštovanja prema djetetu/učeniku. U kontekstu strukovnih škola, ovo znači da učitelj ne obrazuje samo „prodavača” ili „komercijalista”, već osobu sposobnu za etičko djelovanje. Prema Navi, obrazovanje bez ljubavi i etičke komponente ostaje nepotpuno, a upravo je taj humani element najsnažnija obrana protiv otuđenosti koju donosi digitalno doba.

Holistički učinak očituje se kroz tri ključna stupa koja izravno odgovaraju na izazove suvremenog življenja: suzbijanje otuđenosti, osnaživanje kroz smisao te izgradnju mentalne stabilnosti.

8.1. Prevladavanje otuđenosti kroz reafirmaciju ljudskog kontakta

U eri digitalne dominacije, gdje se komunikacija često svodi na razmjenu podataka putem ekrana, holističko poučavanje djeluje kao snažan korektiv društvene otuđenosti. Rad u grupama na rješavanju stvarnih društvenih izazova, kao što je problem usamljenosti starijih kupaca u maloprodaji, vraća autentični ljudski kontakt u središte učenja. Učenici ne uče o „potrošačima” kao statističkim brojevima, već o ljudima s potrebama i emocijama. Kroz ovakve projekte, škola ponovno postaje prostor socijalne kohezije, učeći mlade komercijaliste da su empatija i prisutnost najvrjednije valute u svijetu koji pati od kroničnog nedostatka pažnje.

8.2. Psihološko osnaživanje kroz rad usmjeren na smisao

Jedan od najvećih uzročnika apatije kod učenika u tradicionalnom sustavu jest osjećaj uzaludnosti naučenog. Holistički pristup to mijenja kroz neposredno osnaživanje. Kada učenik vidi da njegovo znanje o održivosti rezultira konkretnim rješenjem, poput ekološkog pakiranja koje smanjuje zagađenje u lokalnoj zajednici, on doživljava transformaciju iz pasivnog promatrača u aktivnog kreatora promjena. Spoznaja da „moje znanje rješava stvarne probleme” rađa duboku unutarnju motivaciju i osjećaj kompetencije koji je temelj zdravog samopouzdanja.

8.3. Izgradnja mentalne stabilnosti u digitalnom okruženju

Konačno, holistički učinak nudi nužnu zaštitu za mentalno zdravlje mladih. Kroz integrirane teme osobnog razvoja i zdravlja, učenik ne dobiva samo informacije, već i praktične alate za navigaciju kroz digitalno zasićeno društvo. Razvijanje vještina upravljanja stresom, razumijevanje važnosti digitalne detoksikacije te prepoznavanje vlastitih emocionalnih granica stvaraju štit protiv anksioznosti i izgaranja. Mentalna stabilnost ovdje nije tek odsutnost bolesti, već proaktivno stanje unutarnje čvrstoće koja omogućuje učeniku da ostane usredotočen i autentičan unatoč vanjskim pritiscima tržišta i tehnologije.

9. Zaključak i preporuke za pedagošku praksu

Holističko poučavanje u 21. stoljeću prestaje biti pedagoški eksperiment i postaje nužna civilizacijska potreba. U svijetu koji je tehnološki hiperpovezan, a ljudski sve rascjepkaniji, škola mora biti mjesto koje integrira, a ne samo ono koje informira. Kako smo vidjeli kroz povijesnu retrospektivu, ljudska je težnja za cjelovitošću oduvijek bila prisutna, no današnji kontekst digitalne otuđenosti i krize mentalnog zdravlja tu težnju čini urgentnom.

Analiza trgovačke i komercijalne struke kroz prizmu sedam međupredmetnih tema pokazala je da holizam ne oduzima prostor stručnim kompetencijama, već im daje dubinu, etičnost i svrhu. Učenik koji razumije održivost, koji vlada vlastitim emocijama i koji prepoznaje ljudsku potrebu za kontaktom usred digitalne prodaje, dugoročno je konkurentniji i sretniji pojedinac.

9.1. Preporuke za sustav i nastavnike

Kako bi se holističko poučavanje uspješno implementiralo u hrvatski obrazovni prostor, predlažu se sljedeće smjernice:

Interdisciplinarna suradnja nastavnika: Holizam zahtijeva izlazak iz "predmetnih kabineta". Preporučuje se zajedničko planiranje nastave (npr. nastavnik strukovnih predmeta, hrvatskog jezika i informatike na istom projektu) kako bi učenici vidjeli povezanost gradiva.

Fokus na emocionalnu klimu u učionici: Prije početka kognitivne obrade podataka, nastavnici bi trebali uložiti vrijeme u provjeru emocionalnog stanja učenika. Kratke vježbe refleksije ili razgovori o digitalnoj higijeni mogu značajno smanjiti razinu anksioznosti.

Prostor za „sporije“ učenje: Digitalizacija nameće brzinu, ali holizam zahtijeva dubinu. Potrebno je osigurati vrijeme za metakogniciju – trenutke u kojima učenici razmišljaju o tome kako su učili i kako su se pritom osjećali.

Uključivanje lokalne zajednice: Holističko učenje najbolje funkcionira kada izađe iz zgrade škole. Preporučuje se suradnja s lokalnim udrugama, poduzećima i domovima za starije, gdje učenici mogu primijeniti svoje "trgovinske inovacije" u stvarnom kontaktu s ljudima.

Promjena modela vrednovanja: Uz klasične ocjene, nužno je uvesti opisno praćenje razvoja mekih vještina (timski rad, empatija, odgovornost), jer ono što se vrednuje, to učenici percipiraju kao važno.

Obrazovanje za sutrašnjicu ne smije biti utrka s umjetnom inteligencijom u brzini obrade informacija, već jačanje onoga što nas čini ljudima. Holističko poučavanje je čin hrabrosti – hrabrosti da u središte sustava vratimo čovjeka, njegovu dobrobit i njegovu neraskidivu vezu s drugima i prirodom. Samo takvim pristupom možemo osigurati da naši učenici ne budu samo stručnjaci u svom poslu, već i nositelji zdravijeg i humanijeg društva.

10.Literatura:

- [1.] Bezinović, P. (2018). Psihološki aspekti učenja i poučavanja. Zagreb: Školska knjiga.
- [2.] Bognar, L., & Matijević, M. (2005). Didaktika. Zagreb: Školska knjiga
- [3.] Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Collier Books. (Temelj za dio o iskustvenom učenju).
- [4.] Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405–432. preuzeto 9. 11. 2025.
- [5.] Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books..
- [6.] Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*, Zagreb: Mozaik knjiga
- [7.] Immordino-Yang, M. H. (2016). *Emotions, Learning, and the Brain*. W. W. Norton & Company
- [8.] Jensen, E. (2005). *Poučavanje s mozgom na umu*, Zagreb: Educa
- [9.] Komenský, J. A. (1954.). *Velika didaktika (Didactica Magna)*, Beograd: Savez pedagoških društva Jugoslavije,
- [10.] Matijević, M. (2001). *Alternativne škole*, Zagreb: TIPEX
- [11.] Matijević, M. & Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika. Prinosi razvoju metodika nastavnih predmeta u srednjim školama*, Zagreb: Školske novine
- [12.] Miller, J.P. (1996). *The Holistic Curriculum*. Toronto: OISE Press
- [13.] MZO (2019). *Kurikulum za međupredmetne teme u osnovnim i srednjim školama RH*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- [14.] Nava, R. G. (2001). *Holistic Education: Pedagogy of Universal Love*. New York: Brandon House.
- [15.] Platon (2009). *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić
- [16.] Rajić, V.(2015). *Didaktika izvannastavnih aktivnosti*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- [17.] Rousseau, J.J., *Emil ili o vaspitanju*, Estetika, Beograd, 1989.;
- [18.] Steiner, R. (2012). *Odgoj djeteta*. Zagreb: Antropozofsko društvo
- [19.] *The Chicago statement on education*, <https://www.ties-edu.org/wp-content/uploads/2019/04/CHICAGO-STATEMENT.pdf>, preuzeto 17. 12. 2025.
- [20.] Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- [21.] Žlebni, L. (1955.) *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor